

Ekosysteemipalvelut, vapaaehtoisuus ja soidensuojelu

Ecosystem services, voluntariness and mire conservation

Anna Salomaa ja Riikka Paloniemi

Anna Salomaa, Ympäristötieteiden laitos, Helsingin yliopisto. PL 65, 0014 Helsingin yliopisto. puh. +358504480941, email: anna.salomaa@helsinki.fi. Riikka Paloniemi, Ympäristöpolitiikkakeskus, Suomen ympäristökeskus. PL 140, 00260 Helsinki. email: riikka.paloniemi@ymparisto.fi

Ekosysteemipalvelut ja vapaaehtoisuus ovat nousseet Suomen luonnonsuojelupolitiikassa keskiöön EU:n ympäristöpolitiikan ja METSO-ohjelman myötä. Tutkimme tässä artikkelissa, (a) kuinka ekosysteemipalvelut ja (b) suojelukeinojen vapaaehtoisuuden näkökulma tulevat esille soiden suojelupolitiikan määrittelyyn liittyvissä keskusteluissa ja (c) minkälaisen kokonaisuuden ekosysteemipalvelukeskustelun ja vapaaehtoisuuden näkökulma muodostaa? Analysoimme kvalitatiivisesti kolmea aineistoa: valtioneuvoston periaatepäätöstä soiden ja turvemaiden kestävästä ja vastuullisesta käytöstä ja suojelusta, soidensuojelua koskevaa asiantuntijakeskustelua ajalta ennen soidensuojelun täydennysohjelman valmistelua sekä julkista, ohjelman valmistelun aikaista verkkokeskustelua otakantaa.fi -sivustolla. Sekä vapaaehtoisuus että ekosysteemipalvelut näkyivät soidensuojelun täydennysohjelmaan liittyvässä keskustelussa. Otakantaa.fi -sivustolla keskustelu oli henkilökohtaisempaa ja vastakkaisasettelevampaa kuin muissa aineistoissa. Ekosysteemipalveluista nousivat esiin etenkin tuotantopalvelut turve ja puu, jotka nähtiin molemmat sekä resursseina että haitan aiheuttajina. Myös henkilökohtaiset virkistykseen liittyvät palvelut, joihin yhdistettiin myös marjat ja riista, herättivät paljon keskustelua. Abstraktimmat säätely- ja tukipalvelut jäivät aineistoissa sivuosaan. Vapaaehtoisuutta pidettiin toivottavana, mutta toisaalta vapaaehtoisuuden toimivuus suojelukeinona kyseenalaistettiin. Ekosysteemipalveluista puhuminen näyttäytyi kiinnostavasti tiukan suojelun puolustamisena vastakohtana vapaaehtoisuudelle. Soiden suojelun keinot pyrkivät yhdistämään vapaaehtoisuuden ja ekosysteemipalveluiden tuotannon, mutta keskusteluissa käsitteet eivät ole löytäneet toisiaan.

Avainsanat: luonnonsuojelu, METSO-ohjelma, säätelypalvelut, tukipalvelut, turve, virkistys

Johdanto

”Ympäristöministeriö on käynnistänyt luonnonsuojelulain mukaisen soidensuojelun täydennysohjelman teon. Tavoitteena on turvata ainutlaatuisia suomalaista suoluontoa. Alueet valitaan

luonnontieteellisin perustein ja valmistelun aikana tehdään myös maastokäyntejä” (Keskustelun pohjaksi, Otakantaa.fi 2013a).

Artikkelimme tarkastelee eri lähtökohdista rakentuvia soidensuojeluun liittyviä keskusteluja. Tarkastelemme sitä, kuinka EU-politiikasta

tuleva ekosysteemipalveluiden ja viime vuosina suomalaista luonnonsuojelupoliittista keskustelua hallinnut vapaaehtoisuuden näkökulma kohtaavat viranomais-, asiantuntija- ja kansalaiskeskusteluissa. Sekä ekosysteemipalvelukäsite että vapaaehtoiset suojelukeinot ovat molemmat syntyneet vastaamaan aikaisemman luonnonsuojelupoliittikan kohtaamiin haasteisiin.

Suomen pinta-alasta noin kolmannes on soita ja turvemaita (Valtioneuvosto 2012a). Suomessa on aiemmin tehty kaksi soidensuojeluohjelmaa, vuosina 1979 ja 1981, ja lisäksi soita suojellaan kansallis- ja luonnonpuistoissa, erämaa-alueilla sekä METSO-ohjelmaan kuuluvilla suojelualueilla (Ympäristöministeriö 2013). Parhaillaan valmistelussa olevan soidensuojelun täydennysohjelman tavoitteina ovat nimensä mukaisesti täydentää aikaisempia suojeluohjelmia ja parantaa suoluonnon tilaa (Ympäristöministeriö 2013). Valtioneuvosto on tehnyt periaatepäätöksen soiden ja turvemaiden kestävästä ja vastuullisesta käytöstä ja suojelusta (jatkossa periaatepäätös) (Valtioneuvosto 2012a). Soiden laatuun vaikutetaan varsinaisen suojeluohjelman lisäksi monilla muilla keinoilla: kohdentamalla soiden käyttö muille kuin luonnontilaisille soille, ennallistamalla, vähentämällä haittoja, vaihtamalla turvealan hallinnassa olevia maita valtiolle ja parantamalla tietopohjaa (Valtioneuvosto 2012a). Turvetuotanto ja soita merkittävästi muuttava uusi maankäyttö suunnataan ei-luonnontilaisille soille luonnontilaisuusasteikon avulla (Valtioneuvosto 2012a). Suojelualueiden lisäksi monimuotoisuutta suojellaan muun muassa lakisääteisellä luontotyypin suojelulla, monimuotoisuuden turvaamisella metsätaloudessa ja vapaaehtoisuuteen perustuvalla suojelulla (MMM 2011).

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä sanotaan, että soiden käyttöä koskevat linjaukset on tehty suostrategiaehdotuksen ekosysteemipalvelunäkökulman mukaisesti (Valtioneuvosto 2012a). Suostrategiaehdotuksessa käytetään kuitenkin eri luokittelua kuin YK:n vuosittu-hannen ekosysteemi-arvioinnissa (Millennium Ecosystem Assessment 2003, Lindholm 2011, Ratamäki 2013), jossa luonnon monimuotoisuus on sisäänrakennettuna ekosysteemipalvelulähestymistapaan. Suostrategiaehdotuksen luokittelutapaa on kritisoitu, koska siinä monimuotoisuuden

suojelu nähdään yhtenä vaihtoehtoisena maankäyttötapana, eikä siten monimuotoisuuden roolia kaikkien ekosysteemipalveluiden perustana tuoda näkyväksi (Lindholm 2011, Ratamäki 2013). Strategiaehdotusta on kritisoitu myös turpeen tuotannon nimittämisestä ekosysteemipalveluksi (Lindholm 2011).

Ekosysteemipalvelut ovat hyötyjä, joita ihmiset saavat luonnosta (Millennium Ecosystem Assessment 2003). Ekosysteemipalvelut jakaantuvat tuotantopalveluihin, sääteleviin palveluihin, kulttuuripalveluihin ja tuki-/ylläpitopalveluihin (Millennium Ecosystem Assessment 2003, Hiedanpää ym. 2010). Esimerkiksi tärkeitä soilta saatavia tuotantopalveluja ovat turve, puu, marjat ja riista, tukipalveluita ovat ravinteiden kierto ja veden puhdistus, säätelypalveluja ovat hiilen sidonta ja veden pidätys sekä kulttuuripalveluita virkistys ja matkailu. Soidensuojelun täydennysohjelma pyrkii tukemaan useiden ekosysteemipalveluiden tuotantoa. Erityisen tärkeinä nähdään ilmastonmuutoksen hillintä, tulvien tasaaminen ja vesistöihin kohdistuvien ravinnepäästöjen vähentäminen sekä puhtaat vesistöt ja kalakantojen turvaaminen (Ympäristöministeriö 2013).

Kansainvälisessä politiikassa esille nousut ekosysteemipalveluajattelu näkyy Suomen luonnonsuojelupoliitikassa etenkin EU:n 2020 biodiversiteettistrategiassa (Euroopan komissio 2011) ja Vihreä infrastruktuuri -aloitteissa (Euroopan komissio 2013). Suomen luonnon monimuotoisuuden ja kestäväen käytön visio on, että Suomen luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen pysäytetään vuoteen 2020 mennessä ja luonnon monimuotoisuuden suotuisa tila ja ekosysteemipalvelut varmistetaan vuoteen 2050 mennessä (Valtioneuvosto 2012b).

METSO, eli Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden toimintaohjelma vuosille 2008–2016, on vapaaehtoisuuteen perustuva ohjelma, jonka tavoitteena on pysäyttää metsälajien ja luontotyypin hupeneminen (Valtioneuvosto 2008). METSO-ohjelmaan osallistuminen on maanomistajille täysin vapaaehtoista ja heidän osallistumistaan ohjelman toteuttamiseen ja verkostoitumista ohjelman muiden toteuttajatahojen kanssa tuetaan eri tavoin, esimerkiksi taloudellisilla kannustimilla, laajalla tiedottamisella ja yhteistyöverkostoilla (Borg & Paloniemi 2012). METSO-ohjelman

myötä vapaaehtoisuusnäkökulma on korostunut suomalaisessa luonnonsuojelupolitiikassa (Paloniemi & Varho 2009, Primmer ym. 2013). METSO-ohjelmaa pidetäänkin yleisesti onnistuneena (Laita ym. 2012). Toisaalta METSO-ohjelmaan valittujen alueiden pienen koon ja alueiden keskinäisen kytkeytyneisyyden puutteen on kritisoitu vähentävän ohjelman hyödyllisyyttä monimuotoisuuden suojelussa (Keto-Tokoi & Kotiaho 2013).

Kansainvälinen luonnonsuojelupoliittinen keskustelu ekosysteemipalveluista ja niiden tunnistamisen ja arvottamisen tärkeydestä korostaa luonnon ihmiselle tuottamia hyötyjä. Toisin sanoen ekosysteemipalvelu on käsite, joka samanaikaisesti korostaa normatiivisesti luonnon monimuotoisuutta ja painottaa luonnon ihmiselle tuottamia hyötyjä, kuten Ratamäki (2013) kirjoittaa. Samaan tapaan myös METSO-ohjelmassa korostuvat monimuotoisuus ja luonnonsuojelun hyödyt, mutta lisäksi ohjelmassa korostetaan suojelun toteuttamisen vapaaehtoisuutta ja vuorovaikutteisuutta, eli niitä tapoja ja käytäntöjä, jolla suojelupolitiikka alue- ja paikallistasolla toteutetaan. On kiinnostavaa, millä tavoin näkökulmat esiintyvät ja linkittyvät näitä koskevat keskustelut toisiinsa eri toimijoiden puhuessa soidensuojeluohjelmasta ja sen valmistelusta.

Artikkelissa tarkastelemme miten EU-politiikasta tuleva ekosysteemipalvelunäkökulma ja kansallisesta luonnonsuojelupolitiikasta sekä METSO-ohjelmasta tuleva vapaaehtoisuuden näkökulma kohtaavat nykyisissä soidensuojelukeskusteluissa. Tarkemmin kysymme (a) kuinka ekosysteemipalvelut ja (b) suojelukeinojen vapaaehtoisuuden näkökulma tulevat eri keskusteluissa esille ja (c) minkälaisen kokonaisuuden ekosysteemipalvelukeskustelun ja vapaaehtoisuuden näkökulma näissä keskusteluissa muodostaa?

Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksessa analysoimme kolmea erilaista soihin liittyvää aineistoa: (1) Valtioneuvoston periaatepäätös soiden ja turvemaiden kestävästä ja vastuullisesta käytöstä ja suojelusta (Valtioneuvosto 2012a), (2) Soiden käyttöön ja suojeluun liittyvien asiantuntijoiden ryhmäkeskustelu suo-

luonnon monimuotoisuuden turvaamisesta ajalta ennen soidensuojelun valmistelutyöryhmän asettamista (Asiantuntijakeskustelu 2011) sekä (3) Julkinen verkkokeskustelu otakantaa.fi-sivustolla soidensuojelun täydennysohjelman valmisteluun liittyen (Otakantaa.fi 2013a)

Käytetyt aineistot edustavat valtionhallinnon virallista näkemystä sekä asiantuntijoiden ja kansalaisten keskustelua soiden käytöstä ja suojelusta. Analysoitavat aineistot sisältävät siten eri toimijaryhmien tavoitteita. Aineistot ovat lähtökohtaisesti luonteeltaan erilaisia. Periaatepäätös on asiantuntijoiden hallinnon dokumentiksi laatima virallinen julkaisu ja muut aineistot selkeämmin vuoropuhelua: otakantaa.fi-keskustelun ollessa julkinen verkkokeskustelu ja asiantuntijakeskustelun ryhmäkeskustelu.

Valtioneuvoston laatiman soiden ja turvemaiden kestävä ja vastuullista käyttöä ja suojelua tukevan periaatepäätöksen keskeinen idea on soilta saatavien hyötyjen ja soiden suojelun sekä käytön yhteensovittaminen.

Asiantuntijakeskustelu järjestettiin vuonna 2011. Asiantuntijakeskusteluun osallistui 7 ihmistä ja he edustivat maanmittauslaitosta, alueellista ympäristöhallintoa, Metsähallitusta, Suomen luonnonsuojeluliittoa, Vapo Oy:tä, Luonnontieteelliseltä keskusmuseota ja Suoseura ry:tä. Osa osallistujista oli osallistunut keskeisesti suostrategiaehdotuksen (MMM 2011) valmistelutyöhön ja kaikilla oli oma tärkeä näkökulmansa soiden suojeluun ja soiden kestävään käyttöön. Keskustelu kesti noin kolme tuntia; se nauhoitettiin ja litteroitiin. Lähetimme keskustelijoille etukäteen tausta-aineiston luonnonsuojeluun liittyvistä inhimillisistä ja ekologisista mittakaavoista. Aineisto sisälsi kysymyksiä ja väittämiä, joista asiantuntijakeskustelussa keskusteltiin. Asiantuntijakeskustelussa soitaa käytettiin esimerkkinä havainnollistamaan luonnonsuojelun mittakaavahaasteita. Asiantuntijat nostivat teemat esiin ilman suoria kysymyksiä juuri soidensuojelusta tai käytöstä. Keskustelussa nousseet puheenaiheet kuvaavat asiantuntijoiden ajankohtaisina ja tärkeinä pitämiä aiheita ajankohtana, jolloin soidensuojelun valmistelutyöryhmää ei ollut vielä asetettu (asettaminen 4.9.2012).

Otakantaa.fi -sivusto tarjoaa alustan kansalaisten, järjestöjen sekä hallinnon väliseen

vuorovaikutukseen. Sivustolla käytävän julkisen keskustelun Suomen suoluonnosta ja erilaisista suojelun keinoista on arvioitu edistävän täydennysohjelman valmistelua (Otakantaa.fi 2013b). Otakantaa.fi -sivuston keskustelu oli avoinna 23.1.–13.2.2013 ja kommentteja kertyi 286 eri keskusteluketjuissa (Otakantaa.fi 2013a). Otakantaa.fi -sivuston eniten vastauksia keränneet keskusteluketjut käsittelivät ekosysteemipalveluja, tarkemmin sanottuna soiden virkistyskäyttöä ja toisaalta suojelun vapaaehtoisuutta sekä korvauksia.

Analysoimme keskustelujen sisällön sisällönanalyysin ja sisällönerittelyn avulla (Tuomi & Sarajärvi 2003 s. 106). Koodasimme aineistojen sisällön teemoittain ja alateemoittain NVivo-ohjelmalla (versio 10 Windows). Koodaus perustui asiasisältöön eli yhdessä lauseessa saatettiin käsitellä useitakin teemoja (Berg 2001 s. 246). Toisaalta koodattu teema saattoi sisältää myös useita lauseita. Koodaus aloitettiin luomalla vapaaehtoisuuden ja ekosysteemipalveluiden teemoista yläkategoriat, jonka jälkeen koodausta jatkettiin induktiivisesti muodostamalla aineistolähtöisesti uusia kategorioita ja alakategorioita (Berg 2001 s. 248), esimerkiksi ekosysteemipalveluiden sisällöllisiksi kuvailuiksi löysimme

10 eri kategoriaa (ks. Taulukko 1). Taulukossa 1 luetellut teemojen esiintymisen lukumäärät havainnollistavat karkeasti teemoista käydyin keskustelun runsautta, mutta ne eivät kerro käsittelyn laadusta tai laajuudesta.

Analyysissä keskityimme erityisesti osioihin, jotka käsittelivät tutkimuskysymysten kannalta keskeisiä teemoja eli ekosysteemipalveluita tai vapaaehtoisuutta, mutta tarkastelimme myös muita aineistosta muodostuneita kategorioita. Tarkastelimme, kuinka paljon ja millä tavoin ekosysteemipalveluja, vapaaehtoisuutta ja muita olennaisesti soiden suojeluun tai käyttöön vaikuttavia teemoja käsiteltiin keskustelussa. Tarkastelimme myös millaisia suojelun keinoja ehdotettiin. Koska turpeesta esiintyi huomattavan paljon keskustelua, keskityimme osioihin, joissa turvetuotantoa joko suoraan puolustettiin tai vastustettiin. Artikkeleihin valitut sitaattit havainnollistavat keskustelujen keskeisiä asiasisältöjä ja eri aineistoissa käytyjen keskustelujen tyylieroja. Sitaatteihin on merkitty lähdeaineisto, otakantaa.fi -sivuston tapauksessa myös keskusteluketju sekä nimimerkki ja asiantuntijakeskustelun yhteydessä asiantuntijat on numeroitu. Olemme myös varmistaneet sitaattien yleiskielisyyden poistamalla kirjoitusvirheet.

Taulukko 1. Ekosysteemipalvelujen kuvaavat kategoriat ja keskusteluissa esiintyneiden teemojen lukumäärät tutkimuksen eri aineistoissa.

Ekosysteemipalvelu	Teema	Otakantaa.fi (2013a)	Asiantuntija-keskustelu (2011)	Periaatepäätös (Valtioneuvosto 2012a)
Tuotantopalvelut	Metsätalous ja/tai ojitus	23	14	20
	Turve puolesta	28	5	4
	Turve vastaan	26	3	-
	Muu energia tai viljely	5	6	11
Virkistysarvoihin liittyvät ekosysteemipalvelut	Virkistys, koulutus, terveys ja/tai matkailu	37	8	7
	Marjat	15	6	4
	Riista	14	4	3
Säätely- ja tukipalvelut	Veden puhdistus ja/tai laatu	3	-	3
	Hiilen sidonta	6	-	7
	Tulvasuojelu	7	1	1

Tulokset

Yleistä tuloksista

Sekä vapaaehtoisuus että ekosysteemipalvelut näkyivät soidensuojeluun liittyvissä keskusteluissa. Keskustelua ekosysteemipalveluista esiintyi enemmän kuin keskustelua vapaaehtoisuudesta. Vapaaehtoisuuteen liittyen keskusteltiin erityisesti METSO-ohjelmasta onnistuneena esimerkkinä ja ylipäätään vapaaehtoisuuden toimivuudesta suojelukeinona.

Taulukossa 1 esittelemme, mistä näkökulmista ja kuinka eri ekosysteemipalveluista eri aineistossa keskusteltiin. Useimmin keskusteltiin turpeesta (ks. Taulukko 1). Tuotantopalveluista nousivat esiin turpeen lisäksi puu ja muut energiapolttoaineet kuin turve (ks. Taulukko 1). Nämä tuotantopalvelut herättivät paljon keskustelua käytön haitallisten vaikutuksien takia, mutta toisaalta niiden käyttöä myös puolustettiin kaikissa aineistoissa. Kulttuurisista ekosysteemipalveluista keskusteltiin runsaasti (ks. Taulukko 1); erityisesti puheeksi nousivat virkistysarvo, soiden positiivinen vaikutus terveyteen ja matkailu. Muita paljon ajatuksia herättäneitä, suolta saatavia ekosysteemipalveluita olivat marjat ja riista (ks. Taulukko 1). Marjoja ja riistaa käsitellään samassa luvussa kulttuuripalveluihin kuuluvien virkistyspalveluiden kanssa, koska ne esiintyivät aineistoissa yhdessä. Ilmaston ja ilmastomuutokseen liittyvistä asioista keskusteltiin paljon ekosysteemipalveluiden yhteydessä.

Suojelun toimivuuden kannalta olennaisimpina nähtiin luonnontilaisten soiden säästäminen ja kokonaisvaltainen suunnittelu. Myös ennallistaminen koettiin tärkeäksi. Keskusteluissa esiinnousseita muita eri aineistoissa toistuneita teemoja olivat talouden vaikutus, luonnonsuojelun hyväksyttävyyys, soiden itseisarvo, lajien suojelu, valtion maiden ja yksityismaiden erilaisuus ja luonnonsuojelun lisäksi muut soiden suojeluun ja käyttöön vaikuttavat säädökset. Kansalaiskeskustelussa esiintyi myös paljon puheenvuoroja, joissa soidensuojelu nähtiin turhana.

Seuraavissa alaluvuissa esittelemme ekosysteemipalveluihin ja suojelukeinojen vapaaehtoisuuden teemoihin liittyviä tuloksia. Ekosys-

teemipalveluita koskevat tulokset on eritelty ekosysteemipalveluiden luokituksen mukaan tuotanto-, kulttuuri- sekä tuki- ja säätelypalveluita käsitteleviin alalukuihin, sekä eri palveluiden arvottamiseen. Vapaaehtoisuutta koskevista tuloksista esitellään ensin vapaaehtoisuuteen yleisellä tasolla liittyvä keskustelu ja sen jälkeen konkreettisemmat keinot. Tulosluvun lopuksi esitämme lyhyesti ekosysteemipalveluita ja vapaaehtoisuutta koskevat yhteen vetävät löydökset.

Ekosysteemipalvelut

Tuotantopalvelut: turve resurssina ja sen tuotanto haitan aiheuttajana

Yksi tuotantopalvelu eli turve hallitsi ekosysteemipalvelukeskustelua. Turvetta käytetään etenkin energiaksi, mutta myös muihin tarkoituksiin, kuten ympäristönhoito- ja kasvualustaturpeina. Eniten näkökulmia sekä turvetuotannon puolesta että vastaan esitettiin otakantaa.fi -palvelussa (ks. Taulukko 1) ja osa kommentaiteista oli hyvin kärkeviä. Valtioneuvoston periaatepäätöksessä ja asiantuntijakeskustelussa turvetuotantoon suhtauduttiin neutraalimmin osana olemassa olevaa taloutta, vaikka asiantuntijakeskustelussa esiintyikin puheenvuoroja myös turvetuotantoa vastaan (ks. Taulukko 1). Periaatepäätöksessä ei suoraan vastustettu turvetuotannon jatkamista, mutta siinä esitettiin turpeentuotannon ja sen päästöjen vähentämistä sekä tuotannon kohdentamista.

Puolustettaessa turpeen käyttöä keskustelijat korostivat etenkin turpeen kotimaisuutta ja energian huoltovarmuutta, puhtautta verrattuna kivihiileen sekä uusiutumista tai uusiokäyttöä.

Turpeentuottoa vastustettiin useista eri näkökulmista. Vastustuksessa paljon keskustelua herättivät turpeen polton ilmastopäästöt ja turpeen uusiutumattomuus sekä tuotannon aiheuttamat haitalliset vesistö päästöt. Myös periaatepäätöksessä todetaan, että turvetuotantoa vähennetään haitallisten ympäristövaikutusten takia ja päästöjä pyritään vähentämään. Kaikissa aineistoissa tuotiin esille, että päästöjä aiheutuu turvetuotannon lisäksi myös soiden muusta käytöstä, kuten ojitamisesta metsätalouksikäyttöön, muuttamisesta pelloiksi ja turvepeltojen viljelystä. Turvetuotannon ja muun käyttöönoton katsottiin myös heikentävän virkistysarvoja.

Kulttuuripalvelut: virkistysarvoihin liittyvät ekosysteempipalvelut

Kulttuuripalveluista ehdottomasti tärkeimmäksi nousi virkistyspalveluiden kokonaisuus. Virkistysarvoihin liittyviin ekosysteempipalveluihin — virkistykseen, retkeilyyn, matkailuun, terveyteen ja opetukseen — liittyviä kommentteja oli aineistoista suhteellisesti eniten otakantaa.fi -sivustolla (ks. Taulukko 1), ehkä osittain sen takia, että niitä houkuteltiin esille keskusteluun johdattaneissa kysymyksissä. Otakantaa.fi -sivustolla ja asiantuntijakeskustelussa virkistysarvoja korostaneissa kommentteissa puhuttiin usein myös tuotantopalveluiksi laskettavista marjoista ja riistasta. Periaatepäätöksessä mainittiin useita kulttuuripalveluita ja tunnistettiin suojeltujen alueiden turvaavan virkistykselle tärkeitä suokohteita, mutta tarkemmin käsiteltiin vain matkailua ja luonnontuotealaa mukaan lukien marjastus.

Otakantaa.fi -sivustolla virkistyspalveluilla perustellaan erityisesti soiden suojelun tärkeyttä. Monipuolisilla ekosysteempipalveluilla osataan siis kiinnostavasti perustella suojelun kannattavuutta. Suojelualueiden rooli tuottaa markkinoilla kokonaan tai osittain näkymättömiä ekosysteempipalveluita tunnistetaan periaatepäätöksessä: ”Suojelualueiden verkosto turvaa marjastuksen, matkailun ja virkistyskäytön kannalta vetovoimaisia suoluontokohteita sekä turvaa ja parantaa soiden opetus- ja tutkimuskäytön mahdollisuuksia” (Valtioneuvosto 2012a).

Monelle kommentoijalle luonnontilaiset suot äänineen, hajuineen ja maisemineen ovat paikkoja, jotka tuottavat monenlaisia hyötyjä ja elämyksiä. Suot ovat paikkoja, joista saa riistaa ja marjoja ja joilla voi nauttia rauhasta, seurata luontoa sekä harrastaa liikuntaa.

”Minä kuljen soilla. Etsiydyn niille ihan huomaamattani ihastelemaan suurta aapaa tai käkkyräisiä rämemänniköitä. Keväisin katselen lintujen muuttoa, kuulen mm. kurkien huudot ja näen niiden ryhtyvän pesimispuuhiin. Ihmettelen pörräisiä ja ötököitä. Nautin huumaavista tuoksuista. Kerään yrtejä ja alan odottaa kesän kuumuutta ja runsaita marjasatoja. Kultaiset hillakimpaleet täyttävät useita sankoja. Pian sen jälkeen alkaa juolukan marjakausi. Välillä pitää etsiä korpikuusikoita, joista saa suuria

ja mehukkaita mustikoita. Niiden kukintaa, kun ei yleensä ole halla haitannut. Syksyn mittaan kuljeskelen koiran kanssa pyssy mukana. Nautin ruskan tuhansista värisävyistä ja muutaman maalinnunkin saatan raaskia ampua. Ennen talvea kerätään karpalot. Sormet kohmeessa, mutta miten maistuvaa talven pimeinä iltoina. Talven alku on jännää aikaa, hetkittäin suolle pääsy voi olla hankalaa, jos ei tule riittävästi lunta tai pakkasta suon pintaa kuorruttamaan. Kun se tapahtuu niin sitä suuremmalla ilolla sukset kaivetaan tallin perukoilta ja aletaan nauttia lumen ja suksen muodostamasta äänestä. Ihmetellään tuttujen suomaisemien erilaisuutta.” (minä, kuka kulkee soilla, Otakantaa.fi 2013a)

Soiden suojelua kannatetaan myös puhtaasti kulttuuristen arvojen vuoksi, soiden esitettiin esimerkiksi olevan osa suomalaista identiteettiä ja säilövän arkeologisia löytöjä. Alueiden suojelun lisäksi ekosysteempipalveluja esitettiin perusteluna suojella lähiympäristön soita:

”Ymmärrän että soidensuojelulla halutaan turvata arvokohteet, mutta huomiota tulisi ehdottomasti kiinnittää myös niihin arkisempiin, ojitettuihinkin soihin ja pieniin pläntteihin jotka muodostavat ihmisen lähiympäristön. Niitäkään ei saa pilata!” (neva, ei uusia turvesoita, Otakantaa.fi 2013a)

Abstraktit säätely- ja tukipalvelut

Monet soiden tuottamat ekosysteempipalvelut ovat vaikeasti mitattavissa. Veden puhdistus, ilmaston säätely, hiilen sidonta ja tulvavesien pidätys ovat tärkeimpiä aineistoissa mainittuja soiden tuottamia säätely- ja tukipalveluja. Niitä käsiteltiin kuitenkin keskusteluissa verrattain vähän (ks. Taulukko 1), lähinnä ilmastonmuutoksen ja soita muokkaavan toiminnan kautta. Hiilen sitominen ja tulvaveden pidätys ovat ekosysteempipalveluita, joiden rooli on erityisen tärkeä ilmastonmuutoksen keskustelussa. Soiden kykyä sitoa hiiltä käsiteltiin ojituksen ja ennallistamisen yhteydessä. Aineistoissa ekosysteempipalveluista puhutaan useimmiten joko yksittäisinä palveluina tai yleispätevänä epäkonkreettisena kokonaisuutena.

Terveiden ekosysteemien rooli ekosysteempipalveluiden tuottajana ymmärrettiin, mutta niistä puhuttiin ennemmin soiden käytön aiheut-

tamien haitallisina vaikutuksina kuin terveiden ekosysteemien kykyä tuottaa erilaisia palveluita. Keskusteluissa puhuttiin esimerkiksi haitallisista päästöistä vesistöihin, eikä ekosysteemien kyvystä puhdistaa vettä. Vallalla on siis ympäristövaikutusten vähentämisen näkökulma toimivien ekosysteemien kokonaisuuden ajattelun sijasta. Tosin luonnontilaisten soiden jättäminen käytön ulkopuolelle ja kokonaisuuksien, esimerkiksi valuma-alueiden merkityksen vesitaloudelle, huomioonottamisen korostaminen tukee ekosysteemipalveluiden tuottoa.

Vaikka ekosysteemipalveluista keskusteltiin paljon, keskusteluista puuttui aktiivinen ja kattava erityyppisten ekosysteemipalveluiden käsittely. Ekosysteemipalveluiden yhteismitallisen ja kattavan käsittelyn vaikeus kuitenkin tunnustettiin periaatepäätöksessä:

”Edellä esitetyt taloudelliset vaikutukset koskevat turvemaiden ekosysteemipalveluista pääasiassa tuotantopalveluita (esimerkiksi tukki-, kuitu- ja energiapuun tuotanto), joilla on markkinoilla määräytyvä hinta. Useimmat luonnontilaisten soiden tarjoamat ekosysteemipalvelut: säätely-, tuki- ja ylläpitävät palvelut sekä kulttuuripalvelut (esimerkiksi veden puhdistus, ilmaston säätely, ekosysteemin palautumiskyvyn ylläpito, ulkoilu ja virkistys, esteettiset ja maisema-arvot) ovat luonteeltaan sellaisia, että niiden taloudellista arvoa on vaikea mitata ja arvottaa yhteismitallisesti markkina-arvon omaavien palveluiden kanssa. Näiden markkinattomien ekosysteemipalveluiden heikentyminen tai häviäminen voi aiheuttaa yhteiskunnalle kustannuksia (esimerkiksi vesiensuojelun tai ilmastonmuutoksen hillinnän kustannukset).” (Valtioneuvosto 2012a)

Ekosysteemipalveluiden arvottaminen

Kaikissa aineistoissa esiintyi keskustelua ekosysteemipalveluiden arvottamisesta, mikä nähtiin haastavana kysymyksenä. Arvottamisessa haasteena on arvovalintojen lisäksi ekosysteemipalvelujen rahallisen arvon mittaaminen ja ekosysteemien toiminnan ymmärtäminen. Suon arvon määrittää usein käytännössä sulta saatava maatalouden, metsätalouden- tai turvetuotannon tuotto.

”Toi arvottaminen varmasti on ihan äärimmäisen vaikeata, että siinä tietysti voidaan niitä hillakilojakin laskea, mutta sitten, että jos lähetään ihmisen terveyttä arvioimaan ja sitä, että jos se maatilan isäntä lähtee poimimaan niitä hilloja sinne ulos ja saa siitä terveyshyötyjä, niin sitä taas, että pystytäänkö sitä laskemaan mitenkään, että paljonko se maatilan isäntä maksaisi valtiolle sitten, jos se ei menekään sinne suolle kävelemään ja saamaan terveyshyötyjä, mihinsä viivan vetää.” (Asiantuntija 4, Asiantuntijakeskustelu 2011)

Vaikka ainakin osaa yksittäisten palveluiden arvosta on vaikea arvioida, soiden suojelua puolustettiin suojelusta saatavilla hyödyillä. Toisaalta muutama henkilö kommentoi, että suojelu ei tuottaisi taloudellisia hyötyjä. Soiden hyödyntämistä kannatettiin yleisemminkin positiivisten talousvaikutusten takia. Kuitenkin esimerkiksi myös turvetuotannon tukia kritisoitiin. Kansalaiskeskustelussa esiintyi lisäksi runsaasti puheen- vuoroja, joissa soiden suojelua pidettiin turhana ilman suoraa kytköstä taloudelliseen hyödyntämiseen. Suojelua vastustavissa kommentissa muun muassa nähtiin soita suojellun jo tarpeeksi.

Taloudellisesta vaikutuksesta soiden käyttöön puhuttiin kahden hyötyjätahon näkökulmasta: yksittäisen maanomistajan ja yhteiskunnan. Lisäksi taloudellinen vaikutus jakaantui vielä suoriin rahallisesti mitattaviin hyötyihin ja epäsuoriin hyötyihin. Suojelun nähtiin hyödyttävän useita käyttäjiä, kun taas soiden käytön hyötyjen katsottiin suuntautuvan yksittäisille maanomistajille ja yrityksille. Voimallisesta käytöstä siis nähtiin aiheuttavan sekä paikallisen että laajemman mitakaavan ekosysteemipalveluiden heikkenemistä.

Toisaalta kun yhden ekosysteemipalvelun, tyyppisesti tuotantopalvelun, käyttö on voimakasta voivat muut ekosysteemipalvelut kärsiä palvelujen välisestä vaihtokaupasta (*trade-off*). Turpeen tuoton nähtiin haittaavan luonnonsuojelun lisäksi useiden ekosysteemipalveluiden käyttöä. Ekosysteemipalveluiden vaihtokaupat eivät aina ole suoraviivaisia, esimerkiksi tehokas ojitus vähentää hillasatoja soiden kuivumisen kautta. Periaatepäätöksessä tunnustetaan arvottamisen haasteet, mutta ei kuitenkaan käsitellä laajasti tiettyjen ekosysteemipalveluiden tuottamisesta toisten kustannuksella seuraavaa vaihtokauppa-

tilannetta. Ekosysteemipalveluiden välisiä ristiiriitatilanteita kommentoitiin eksplisiittisesti vähemmän kuin mitä keskusteltiin perinteisemmästä soidensuojelun ja käytön välisestä jännitteestä.

Vapaaehtoisuus

METSO vapaaehtoisen suojelun mallina

METSO-ohjelma mainittiin periaatepäätöksessä yhtenä hyvänä keinona edistää soiden suojelua ja otakantaa.fi -sivustolla onnistuneena suojeluesimerkkinä useita kertoja. Otakantaa.fi-sivustolla METSO-ohjelman positiivisia kokemuksia käytettiin yleisesti perusteluna sille, että soiden suojelun tulisi olla vapaaehtoista. Sen sijaan asiantuntijakeskustelussa ei juuri viitattu suoraan METSO -ohjelmaan.

Havainnollistamme eri aineistojen keskustelua vapaaehtoisuudesta Taulukossa 2. Vapaaehtoisuutta sekä puolustettiin että kritisoitiin voimakkaammin otakantaa.fi-sivustolla kuin muissa aineistoissa (ks. Taulukko 2). Asiantuntijakeskustelussa vapaaehtoisuudesta puhuttiin osana laajempaa erilaisten suojeluun vaikuttavien tekijöiden kokonaisuutta kun taas periaatepäätöksessä vapaaehtoisista keinoista puhutaan toimeenpanon kautta ja vapaaehtoisuuden nähdään ratkaisuna eri tyyppisiin ongelmiin (ks. Taulukko 2).

Keskustelu vapaaehtoisuudesta liittyi useissa kommentteissa Natura 2000-suojelualueverkoston ja ylhäältä päin määrätyn suojelun kritisoimiseen. Natura-verkosta ja jopa nykyistä tiukempaa sääntelyä myös puolustettiin. Etenkin otakantaa.fi -sivustolla, jossa keskustelu oli vastakkainasettelevaa, vapaaehtoisuudesta puhuminen johti nopeasti kärkkääseenkin keskusteluun maanomistajan oikeuksista ja toisaalta ihmisten yhteisestä ympäristövastuusta. Esimerkiksi perustuslakia käytettiin sekä perusteluna tiukan suojelun puolesta että sitä vastaan. Jopa jokamiehenoikeuksilla perusteltiin sitä, että suojelun pitäisi olla vapaaehtoista, koska omistaja ei saa itselleen kaikkea hyötyä maastaan, esimerkiksi marjoista.

Vapaaehtoisuutta pidettiin oleellisena etenkin suojelun hyväksyttävyyden kannalta. Vapaaehtoisuuden toimimista suojelukeinona kuitenkin myös epäiltiin, esimerkiksi korvauksiin tarvittavan rahamäärän ja tarjottavien kohteiden sopivuuden

takia. Vapaaehtoisuus nähtiin keskeisenä, mutta ei ainoana, suojelun hyväksyttävyyttä rakentavana tekijänä. Muita keskustelijoiden esittämiä, hyväksyttävyyttä lisääviä tekijöitä olivat: kokonaisuuden ottaminen huomioon maankäytön suunnittelussa, suojeluvastuun lisääminen muilla sektoreilla kuin ympäristöhallinnon alalla, turvelupien tasavertaisuus, soiden käsittely taiteessa ja ihmisten omakohtainen kokemus soista. Toisaalta arvioitiin, ettei soiden suojelu ole aiheuttanut muutenkaan yhtä paljon vastustusta kuin muiden elinympäristöjen suojelu, ja lisäksi yhteiskunnallisen ilmapiirin esitettiin muuttuneen yleisesti suojelumyönteisemmäksi.

Valtion, kuntien ja seurakuntien maiden käytön suunnittelun nähtiin eroavan yksityisen omistamista maista. Valtion mailla suojelun nähtiin olevan sekä itsestään selvempää että helpommin perusteltavissa yleisen edun nimissä, kansallisomaisuuden säilyttämisenä. Toisaalta valtion maiden tiukkojen tulostavoitteiden nähtiin hankaloittavan suojelua. Maanomistajista ja maanomistusoloista keskusteltiin paljon sekä otakantaa.fi -sivustolla että asiantuntijakeskustelussa ja luonnollisesti maanomistajat mainittiin useasti periaatepäätöksessä. Asiantuntijakeskustelussa yksityinen maanomistus ja vapaaehtoisuus nähtiin kokonaisvaltaisen suunnittelun haasteena, mutta haasteiden ratkaisemiseen löydettiin myös keinoja.

Vapaaehtoisen suojelun keinot

Suoluonnon tilaa ehdotettiin parannettavaksi useilla muillakin maanomistajien vapaaehtoisuuteen ja eri toimijoiden ja väliseen yhteistyöhön perustuvilla keinoilla kuin suojelualueiden perustaminen. Näistä keinoista mainittiin ennallistaminen, suojelualueiden rajauksien tarkastaminen ja soille luontaisesti kuuluvien vesien johtaminen ojitetuilta alueita. Etenkin turvetuotannon ja metsätaloudellisesti kannattamattomien ojitettujen alueiden ympäristöhaittoja haluttiin pienentää vähentämällä käytöstä aiheutuvia haittoja ja jättämällä luonnontilaiset alueet käytön ulkopuolelle.

Soiden suojelutarpeen lisäksi keskusteluissa esitettiin ongelmalliseksi soiden laadun huononeminen, ja ennallistaminen nähtiin potentiaalisen

keinona parantaa suoekosysteemien toiminnallisuutta. Ennallistamista kannatettiin lukuisissa kommentteissa ja se nähtiin tärkeäksi etenkin aiemmin laajalti toteutetun ohjittamisen takia. Erityisesti asiantuntijakeskustelussa ja valtioneuvoston periaatepäätöksessä ennallistamisen todettiin aiheuttavan kuluja, ja soiden ennallistaminen haluttiin pitää käsitteellisesti erillään turvesoiden jälkikäytöstä.

Yksi periaatepäätöksessä luetelluista keinoista soiden ja turvemaiden vastuullisen käytön ja suojelun turvaamiseksi olivat tilusjärjestelyt ja maanvaihtomenettelyjen kehittäminen pilotihankkeesta saatujen kokemusten pohjalta.

Yksityishenkilön omistama suoalue voitaisiin siis vaihtaa valtion maahan. Erilaisten intressien yhteensovittaminen ja yhteistyö suojelun edistämiseksi, esimerkiksi valuma-alueiden rajauksiin perustuvan suojelun toteuttaminen, voi olla haastavaa. Aineistoista nousevat kuitenkin esiin myös vapaaehtoisten keinojen tuomat mahdollisuudet:

”Paitsi tulevien suojelukohteiden, myös vanhojen soidensuojeluohjelmakohteiden reunoilta tulisi pyrkiä saamaan metsiä ja turvemaita hie-man laajemmin suojelun piiriin, esim. METSO-ohjelman kautta.” (korpi, Vastauksia kysymyksiin, Otakantaa.fi 2013a)

Taulukko 2. Esimerkkejä vapaaehtoisuutta koskevasta keskustelusta tutkimuksessa käytetyissä aineistoissa.

Otakantaa.fi (2013a)

”Vapaaehtoisuus on ok silloin kun se toimii, on rahaa ja tarjontaa sopivassa suhteessa. Mutta ei saa unohtaa sitä, että kaikki vapaaehtoisesti tarjotut kohteet eivät varmasti ole niitä edustavimpia kohteita, joten ensisijaisesti tulee hankkia suojeluun niitä luonnon kannalta merkittävimpiä, monipuolisimpia ja lajirikkaampia soita — valitettavasti varmaan myös puoliväkisin. Mutta täytyy siis muistaa, että lajien ja monimuotoisuuden takia suojellaan ja silloin on välttämätöntä kohdentaa suojelu kohteille joilla on arvoja, halusi omistaja tai ei. Vapaaehtoinen suojeluun tarjonta on hyvä täydennys ja joskus se osuu oikeille kohteillekin.” (iu4y5, RE: Vapaaehtoisuus ja riittävä korvaus!)

”Pitäisi olla vapaaehtoista. Meillä kaupunkivihreät ottavat toisen omaa ja haalivat valtiosuot suojeluun ja nyt on menossa valtion talousmetsätkin suojeluun. Kyllä tämä lahoppuufundamentalismi vielä jälkikäteen tuntuu hullulta, jos olemme sitä toteamassa.” (ei vapaaehtoinen, RE: Vapaaehtoisuus ja riittävä korvaus!)

Asiantuntijakeskustelu (2011)

”..tietenkin kun aika oli jo toinen silloin -79, ja silloin ei oltu ehkä sitä kuulemisinstrumenttia tajuttu kehittää tarpeeksi hyvin. Mutta että sitten, maanomistajat olivat jo valistuneet siinä, 16 vuotta siinä kesti, niin siihen, että he pitivät enemmän omista oikeuksistaan kiinni kuin (--). Tässä on monensuuntaisia prosesseja, jotka menevät osittain näin, ja siinä selitty sitten tämä vastustaminen tai kannattaminen osittain tästäkin syystä. Ettei auttanut, vaikka ympäristöietoisuus nousi, jos kerran omistajan halu pitää omista oikeuksistaan kiinni, sama ihminenkin voi olla näin, niin ne ei pelaa vastakkain siinä.” (Asiantuntija 5)

”- - jo tällä hetkellä meillä on siis maakunnissa, maaseudulla hirveen paljon sellaisia ihmisiä, jotka olisivat vaikkapa sen harmaan alueen LUO-merkinnän puolella, eli haluaisivat, että maakuntakaavassa tämä suoalue merkitään, että sitä ei saa kaivaa pois. Jos ne tietäisivät, et silloin se merkintä tarkoittaa sitä, että nyt mä saan käyttää sitä ihan niin kuin tähänkin asti, mutta se ei vaan häviä. Mutta eihän tätä tiedetä, ja meillä on sitten myöskin voimakkaat tahot, jotka ajaa ja vastustaa edelleen näitä tällaisia kaikkia harmaan vyöhykkeen juttuja ja sanoo, että nyt se tarkoittaa pakkosuojelua, että vastusta sitä nyt ehdottomasti, ettei tällaista merkintää tule. Ja silloin paikallinen ihminen uskoo, että minä en tänne, tuommoista tehdä. Eli tämä sosiaalisten ja ekologisten vaikutusten yhdistäminen voisi olla lopulta helpompaa mitä se on, jos annetaan info aidosti.” (Asiantuntija 1)

Periaatepäätös (Valtioneuvosto 2012a)

”METSO-ohjelman toimeenpanossa tehostetaan puustoisten soiden suojelua. Lisäksi turvataan ohjelman rahoitus ja jatketaan ohjelmaa vuoteen 2020. Selvitetään myös mahdollisuudet avosoiden ja suokokonaisuuksien suojelun tehostamiseen maanomistajan vapaaehtoiseen osallistumiseen perustuvilla suojelukeinoilla METSO-ohjelman mallin mukaisesti.” (s. 4)

”Säilytetään luonnontuotteiden keruuseen, virkistykseen, matkailuun sekä kulttuuriin ja opetukseen soveltuvia soita maankäytön suunnittelun keinoin sekä toimijoiden ja maanomistajien yhteistyöllä. Edistetään näiden soiden hyödyntämistä kestävästi ja monipuolisesti osana virkistystoimintaa, ihmisten hyvinvoinnin lisäämistä, maaseudun toimentulomahdollisuuksia sekä lähiruokatuotantoa.” (s. 11)

Ekosysteemipalvelut ja vapaaehtoisuus

Ajankohtaiseen soidensuojelupolitiikan määrittelyyn liittyvissä keskusteluissa perinteinen ylhäältä päin määrätty suojelu nähtiin useasti vastakohtana halutulle, METSO-ohjelman tyyppiselle, vapaaehtoiselle suojelulle. Vapaaehtoisuuden korostuminen näkyi myös aineistossa niin, että toisinaan luonnontieteellisin perustein valittujen alueiden suojelun hyödyt sivuutettiin tai kiistettiin. Vapaaehtoisuuden ja yhteistyön avulla eri toimijaryhmien erilaisia tavoitteita esitettiin voitavan yhdistää useita osapuolia tyydyttävästi. Keskusteluissa nousi esiin yhteistyön tarve erilaisten intressien yhteensovittamiseksi esimerkiksi maankäytön suunnittelussa ja virkistykseen liittyvien ekosysteemipalveluiden säilyttäminen omaehtoisesti (ks. Taulukko 2 Asiantuntijakeskustelu ja Periaatepäätös).

Aineistossa ekosysteemipalveluista puhuminen näyttäytyi kiinnostavasti, ja ehkä hieman yllättäen, keinona puolustaa tiukkaa suojelua vastakohtana vapaaehtoisuudelle. Ekosysteemipalveluiden perusteluja siis käytettiin välineenä viestiä suhteellisen tiukoista suojelutavoitteista, vaikka ekosysteemipalvelukäsitettä on kritisoitu nimenomaan luonnonsuojelun näkökulmasta. Ekosysteemipalvelunäkökulma nähtiin eri aineistoissa pääosin positiivisena ja käsitteen avulla uskottiin olevan mahdollista pystyä tekemään suojelun taloudellinen arvo näkyväksi. Maanomistajien kokemaa maan arvo näyttää aineistojen perusteella liittyvän kiinteästi ekosysteemipalveluihin, mutta toisaalta arvo on paikkasidonnaista. Jotkut maa-alueet ja samalla niiden tuottamat ekosysteemipalvelut saatetaan kokea vaihtokelpoisiksi, mikä ei kuitenkaan tarkoita, että ne olisivat suoraan yhteismitallisia tai että maata haluttaisiin yhtä mielellään vaihtaa rahaan.

Soiden suojelun keinot, jotka esiintyvät myös valtioneuvoston periaatepäätöksessä, ovat sellaisia, joilla pyritään yhdistämään vapaaehtoisuus ja ekosysteemipalveluiden tuotanto. Samalla keinojen, etenkin kohdentamisen, nähdään yhdistävän ekosysteemipalveluiden säilyttämisen ja ekosysteemipalveluiden heikentämisen vähentämisen näkökulmat:

”Soita merkittävästi muuttavan käytön kohdentaminen ojitetuille tai luonnontilaltaan

muuten merkittävästi muuttuneille soille ja turvemaille edistää soiden luonnonarvojen turvaamista. Pidemmällä aikavälillä soiden muuttavasta käytöstä aiheutuvat haitalliset monimuotoisuus- ja vesistövaikutukset vähenevät ja turvataan luonnontilaisten soiden tarjoamia ekosysteemipalveluja (kuten hiilivarasto, vedenkierron ja -puhdistuksen säätely, virkistysarvot).” (Valtioneuvosto 2012a)

Vapaaehtoisuus ja ekosysteemipalvelut eivät kuitenkaan käsitteinä esiintyneet eri aineistoissa johdonmukaisesti yhdessä tai muodosta yhtenäistä kokonaisuutta.

Päätelmät

Olemme tarkastelleet, miten soiden suojeluun liittyvissä keskusteluissa ja ajankohtaisessa soiden suojelupolitiikan määrittelyssä puhutaan ekosysteemipalveluista ja vapaaehtoisuudesta ja kuinka nämä näkökulmat kohtaavat. Vapaaehtoisuudesta ja ekosysteemipalveluista keskusteltiin eri aineistoissa monipuolisesti ja avoimesti, mutta toisaalta jännitteisesti ja joitain näkökulmia painottaen. Ylipäätään keskustelu oli henkilökohtaisempaa, vastakkaisasettelevampaa ja kärkevämpää otakantaa.fi -sivustolla kuin muissa aineistoissa. Osa otakantaa.fi -sivustolla esitetyistä väitteistä oli provosoivia, ja perustelujen laatu vaihteli tieteellisistä arvoihin ja omiin mielipiteisiin. Vaikka osa ihmisistä esiintyi sivustolla asiantuntijoina, oli keskustelu selkeästi henkilökohtaisempaa kuin asiantuntijakeskustelussa, johon osallistujat osallistuivat kutsuttuina asiantuntijoina. Asiantuntijakeskustelun henki oli yllättävänkin soviteleva ottaen huomioon edustetut tahot. Valtioneuvoston periaatepäätöksen tyyli oli virallinen, ja sen tavoitteena vaikutti olevan ennemminkin ratkaisujen löytäminen kuin ristiriitojen avaaminen.

Ekosysteemipalveluista nousivat keskusteluissa esiin etenkin turve ja puu, jotka nähtiin molemmat talouskäytössä sekä resursseina että haitan aiheuttajina, ja virkistykseen liittyvät palvelut. Näistä konkreettisemmista ja henkilökohtaisiin kokemuksiin liittyvistä ekosysteemipalveluista puhuttaessa abstraktimmat säätely- ja tukipalvelut jäivät aineistoissa sivuosaan. Palveluiden keskinäinen vertailu koettiin myös vaikeaksi;

taloudellinen arvo ja muunlaiset arvot esiintyvät eri perusteluissa.

Osa ekosysteemipalveluiden vertailun ja arvottamisen haasteista liittyy monimittakaavaisuuteen. Hyötyjä- ja maksajaryhmät eivät useinkaan ole samoja, vaan esimerkiksi paikallisten saamat hyödyt voivat kärsiä taloudellisesti tehokkaampina pidetyistä turve- ja metsätaloudesta. Toisaalta yksittäisen maanomistajan tapauksessa turve- ja metsätalouden rahalliset hyödyt jäävät paikalliselle tasolle. Ekosysteemipalveluiden välillä on vaihtokauppatilanteiden lisäksi myös yhteishyötyjä, kuten metsästys ja virkistyskäyttö (Jäppinen ym. 2013). Vaikka soiden ekosysteemipalveluiden arvottaminen on haastavaa, yksittäisinä palveluina ne tunnustetaan melko hyvin (Jäppinen ym. 2013). Lähitulevaisuudessa kansalliset ekosysteemipalvelut kartoitetaan ja arvioidaan järjestelmällisesti myös Suomessa (European Commission 2013). Aineistoissa kiistelty turpeen uusiutumattomuus tai uusiutuvuus polttoaineena on herättänyt runsaasti keskustelua aikaisemminkin (esim. Schilstra 2001). Teollisuudessa käytetään usein hitaan uusiutuvuuden määritelmää, joka tekee näkyväksi turpeen muodostumisen erittäin pitkän aikamittakaavan.

METSO-ohjelmaa pidettiin onnistuneena esimerkkinä vapaaehtoisuutta korostavasta suojelusta, mutta toisaalta keskusteluissa kyseenalaistettiin vapaaehtoisuuden toimivuus suojelukeinona. Ekosysteemipalveluista puhuminen asemoitui kiinnostavasti tiukan suojelun puolustamiseksi. Ekosysteemipalveluita käytettiin soiden suojelemisen perusteina, vaikka ekosysteemipalveluajattelua, varsinkin palveluiden arvottamista taloudellisesti (The economics..., 2010), on usein vastustettu perinteisen, luonnon itseisarvosta kumpuavan luonnonsuojelun näkökulmasta.

Ekosysteemipalvelukäsite pyrkii valtavirtaistamaan ajatuksen luonnon arvosta eli käsite pyrkii lisäämään suojelun hyväksyttävyyttä sellaisten ryhmien keskuudessa, jotka eivät aiemmin ole kokeneet suojelua mielekkääksi toimintatavaksi. Pelkkä tietoisuus soiden tuottamista hyödyistä ei kuitenkaan automaattisesti lisää suojeluhalukkuutta. Ratkaisuna sekä suojelusta että taloudellisesta käytöstä saatavien hyötyjen yhteensovittamiseen nähtiin keskusteluissa luonnontilaisten soiden jättäminen käytön ulkopuolelle, käytöstä

johtuvien haittojen vähentäminen sekä ennallistaminen ja muu jälkikäyttö. Suon ennallistaminen ojat tukkimalla mahdollistaakin ekosysteemin palautumisen ojittamista edeltäneen luonnontilaisten tilan suuntaan (Vasander ym. 2003, Haapalehto ym. 2011, Aapala ym. 2013).

Aineistoissa käytävä keskustelu taloudesta, hallinnon rakenteista ja säädöksistä, kuten erilaisista EU säädöksistä, laeista, suunnitelmista, tuista ja veroista tuo esiin todellisuuden realiteetteja ja eri intressien valtasuhteita. Ymmärrys luonnon tuottamista hyödyistä eli ekosysteemipalveluista on välttämätöntä, jotta luonnon arvo osattaisiin ottaa paremmin huomioon päätöksenteossa. Ekosysteemipalvelut ovat kuitenkin hyvin ihmislähtöinen käsite ja luonnon itseisarvon näkökulma, joka on olennainen osa perinteistä luonnonsuojelua, voi jäädä vähälle huomiolle. Kaikissa aineistoissa puhuttiinkin paljon myös perinteisemmästä luonnonsuojelusta, kuten uhanalaisista lajeista. Luonnon monimuotoisuus edistää suoraan olennaisesti ainakin joidenkin ekosysteemipalvelujen tuotantoa (Cardinale ym. 2012). Toisaalta luonnon monimuotoisuuden ja ekosysteemipalveluiden käsitteellinen yhteys ei ole itsestään selvyyttä. Joskus monimuotoisuus nähdään yhdeksi ekosysteemipalveluksi, toisaalta taas ekosysteemipalvelut käsitteellistetään perustuvan luonnon monimuotoisuuteen (Ratamäki 2013).

Ekosysteemipalveluiden tuottamisen ja turvaamisen sekä vapaaehtoisuuden näkökulman yhdistämisestä voi seurata kompromisseja luonnontieteellisten hyötyjen näkökulmasta. Suojelualueet esimerkiksi turvaavat tehokkaasti sellaisten ekosysteemipalveluiden tuottoa, joilla ei ole suoraa rahallista arvoa. Jotta vapaaehtoisuuteen perustuva suojelu edistäisi suojelutavoitteita mahdollisimman kustannustehokkaasti, pitäisi tarjottavia maita olla niin paljon, että niistä voitaisiin valita parhaat ilman, että suojelusta maksettava hinta nousee liian korkeaksi. Onkin tärkeää jatkaa METSO-ohjelman ja muun vapaaehtoisen suojelun markkinointia, jotta halukkaat maanomistajat saavat tietoa erilaisista vapaaehtoisen suojelun mahdollisuuksista ja jotta eri suojeluohjelmista vastaaville viranomaisille tulee tarjolle luonnontieteellisesti riittävän arvokkaita alueita.

Maiden vaihto voi esimerkiksi toimia keinona yhdistää maanomistajien intressit, saada suurempia suo- ja aluekokonaisuuksia suojeluun sekä edistää suojelua tilanteessa, jossa valtiolla ei ole tarpeeksi määrärahoja maksaa suojelusta suoraan. METSO-ohjelman kehittämiseksi on ehdotettu, että tulevaisuudessa suojelualueiden perustamisen pitäisi painottua pysyviin suojelualueisiin, jotka sekä kasvattavat entisten suojelualueiden kokoa että vahvistavat suojelualueiden kytkeytynyttä verkostoa (Keto-Tokoi & Kotiaho 2013). Sama logiikka pätee myös muuntyyppisten alueiden suojelun tehokkuudessa. Analysoimissamme keskusteluissa tulivat esiin etenkin vesitaloudellinen ja ekologisia aluekokonaisuuksia kattava kokonaissuunnittelu sekä maankäytön ja suojelun yhteissuunnittelu kaavoituksessa. Tarkasteltaessa koko Suomea tulee ottaa huomioon maan pohjois- ja eteläosien erilaiset tilanteet suojeltujen soiden ja suotyyppien osalta (Aapala 2001, MMM 2011).

Vaikka ekosysteemipalvelut ja vapaaehtoisuus ovat nousseet luonnonsuojelupolitiikassa keskiöön, ekosysteemipalveluita ei juuri huomioida oikeudellisessa sääntelyssä (Salzman ym. 2001, Suvantola 2007, Similä 2010). Aineistojemme perusteella käsitteet eivät myöskään ole löytäneet toisiaan kansallisella tasolla käydyssä julkisessa keskustelussa. Artikkelissamme havaitsimme käsitteiden yhtäaikaisen tarkastelun hyödylliseksi. Artikkelissa tunnistetut erilaiset keskustelutavat auttavat ymmärtämään niitä erilaisia lähestymistapoja, joita esimerkiksi suojelupolitiikan suunnittelijoilla ja toteuttajilla, maanomistajilla sekä ohjelmaa sivusta seuraavilla kansalaisilla ja ohjelmaan vaikuttamaan pyrkivillä kansalaisryhmillä on. Tieteellistä tietoa kyllä hyödynnetään keskusteluissa, mutta myös muunlaisilla seikoilla, kuten arvoilla ja kokemuksilla, perustellaan tavoitteita, mielipiteitä ja valintoja. Tätä ymmärrystä voidaan hyödyntää esimerkiksi mietittäessä soidensuojeluohjelman toimeenpanon aikaisia vuorovaikutusprosesseja ja viestintää ylipäänsä. Analyysissä tekemämme havainto siitä, kuinka erilaista puhetapaa periaatepäätös, asiantuntijaryhmä ja avoin verkkofoorumi tuottivat, haastaa edelleen monipuolistamaan käytettyjä viestintäkanavia ja -tapoja. Olisi hyödyllistä myös tutkia, kuinka hyvin henkilökohtaisesti tärkeiksi koetut

ekosysteemipalvelut ja toisaalta abstraktimmat sääntely- ja tukipalvelut voitaisiin huomioida paremmin päätöksenteossa.

Lisäksi ympäristön ja ihmisten etujen yhteensovittaminen enenevässä määrässä vapaaehtoisuuteen perustuvilla keinoilla suuressa mittakaavassa edellyttää tietopohjan parantamista, ja soiden tarkastelua kokonaisvaltaisesti osana laajempaa vihreää infrastruktuuria, olemassa olevaa suojeluverkostoa ja erilaisten ekosysteemipalvelujen kokonaisuuksia (ks. Salomaa 2013). Lisäksi on syytä tähdätä tiukempaan ympäristövastuullisuuteen ja muuttaa vallitsevia rakenteita, kuten poistaa haitallisia tukia ja kehittää kompensatiojärjestelyjä.

Vaikka yhteisen edun turvaamisen yhdistäminen vapaaehtoisuuteen ei ole yksinkertaista, on METSO-ohjelma näyttänyt, että vapaaehtoisuus lisää luonnonsuojelun hyväksyttävyyttä ja siten pidemmällä aikavälillä mahdollisesti myös tehokkuutta (Kumela ja Paloniemi 2006; Paloniemi ja Varho 2009). Myös aineistoissamme ehdotetut soiden suojelun keinot pyrkivät yhdistämään vapaaehtoisuuden ja ekosysteemipalveluiden tuotannon. Vapaaehtoisten keinojen toimiminen edellyttää kuitenkin yhteistyötä. Eri keskusteluissa soiden suojelun kannalta olennaisimpina tehtävinä nähtiin luonnontilaisten soiden säästäminen ja kokonaisvaltainen suunnittelu. Parhaat luonnontilaiset suot säilyttävä soidensuojeluohjelma ja soiden ekosysteemipalvelut kattavasti huomioonottava ja turvaava kokonaissuunnittelu edellyttävät eritaustaisten ja eri mittakaavatasoilla toimivien ihmisten onnistuneita kohtaamisia. Erilaisten puhetapojen tunnistamisen jälkeen voidaan kohtaamisissa tavoitella rakentavaa eri lähestymistapojen vahvuuksia kokoavaa dialogia.

Kiitokset

Hanketta ovat rahoittaneet ympäristöministeriö (METSO-arviointi) sekä EU FP7 (SCALES-hanke: 226 852). Lisäksi kiitämme kahta vertaisarvioijaa rakentavista kommentteista sekä Marianne Kettusta hyödyllisistä ekosysteemipalveluita käsittelevistä keskusteluista.

Lähteet

- Aapala, K. (toim.) 2001. Soidensuojelualueverkon arviointi. Suomen ympäristö 490:1–285.
- Aapala, K., Similä, M. & Penttinen, J. (toim.) 2013. Ojitettujen soiden ennallistamisopas. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja Sarja B 188:1–301.
- Berg, B.L. 2001. Qualitative research methods for the social sciences. Allyn and Bacon, Boston. 304s.
- Borg, R. & Paloniemi, R. 2012. Deliberation in cooperative networks for forest conservation. *Journal of Integrative Environmental Sciences* 9(3): 1–16.
- Cardinale, B. J., Duffy, J. E., Gonzalez, A., Hooper, D. U., Perrings, C., Venail, P., Narwani, A., Mace, G. M., Tilman, D., Wardle, D. A., Kinzig, A. P., Daily, G. C., Loreau, M., Grace, J. B., Larigauderie, A., Srivastava, D. S. & Naeem, S. 2012. Biodiversity loss and its impact on humanity. *Nature* 486: 59–67.
- Euroopan komissio 2011. KOM(2011) 244 lopullinen. Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle sekä alueiden komitealle. Luonnonpääoma elämämme turvaajana: luonnon monimuotoisuutta koskeva EU:n strategia vuoteen 2020.
- Euroopan komissio 2013. COM(2013) 249 final. Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Vihreä infrastruktuuri (GI) – Euroopan luonnonpääoman parantaminen.
- European Commission 2013. Mapping and Assessment of Ecosystems and their Services: An analytical framework for ecosystem assessments under Action 5 of the EU Biodiversity Strategy to 2020. Discussion paper – Final. Environment. Technical Report 067.
- Haapalehto, T.O., Vasander, H., Jauhiainen, S., Tahvanainen, T. and Kotiaho, J.S. 2011. The effects of peatland restoration on water-table depth, elemental concentrations, and vegetation: 10 years of changes. *Restoration Ecology* 19: 587–598.
- Hiedanpää, J., Suvantola L. & Naskali A. (toim.) 2010. Hyödyllinen luonto. Vastapaino, Tampere. 283s.
- Jäppinen, J.-P., Aapala, K., Horne, P., Kettunen, M., Saaristo, L., Tuittila, E.-S., Hokkanen, T. J., Haltia, E., Heikkilä, R., Ilola, N., Joensuu, S., Lilja-Rothstén, S., Luotonen, H., Maanavilja, L., Mäki, O., Ohtonen, A., Sallantausta, T., Salojärvi, N., Silvennoinen, S., Tukia, H. & Vihervaara, P. 2013. Soiden ja turvemaiden ekosysteemipalvelujen arviointi ja arvottaminen (SuoEko-hanke) – Loppuraportti. <http://www.syke.fi/download/noname/%7BD83636DB-9619-4961-A9EB-A6BDDDB778596%7D/59854> (Katsottu 16.3.2014.)
- Keto-Tokoi, P. & Kotiaho, J. S. 2013. METSO-ohjelmasta moninkertainen hyöty suunnitelmalla paremmin. *Luonnon Tutkija* 1–2: 46–54.
- Kumela, H. & Paloniemi, R. 2006. Luonnonarvokauppa – vastaus luonnonsuojelun kohtaamattomuuden ongelmiin? *Alue ja ympäristö* 35(1): 25–36.
- Laita, A., Horne, P., Kniivilä, M., Komonen, A., Kotiaho, J., Lahtinen, M., Mönkkönen, M. & Rämö, A.-K. 2012. METSO-ohjelman väliarvio 2012. Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden toimintaohjelma 2008–2016. 63s. Saatavilla: http://www.metsonpolku.fi/fi/liitetiedostot/METSO-ohjelman_valiarvio_2012.pdf (Katsottu 23.3.2014.)
- Lindholm, T. 2011. Finland's strategy for mires and peatlands a step backwards. *IMCG Newsletter* 2–3: 16–18. <http://www.imcg.net/media/newsletter/nl1102.pdf> (Katsottu 13.3.2014.)
- Millennium Ecosystem Assessment 2003. Ecosystems and Human Well-being: A Framework for Assessment. Island Press/ World Resources Institute, Washington, DC.
- MMM 2011. Ehdotus soiden ja turvemaiden kestävän ja vastuullisen käytön ja suojelun kansalliseksi strategiaksi. Soiden ja turvemaiden kansallista strategiaa valmistelleen työryhmän ehdotus 16.2.2011. Työryhmämuistio 2011:1, Helsinki. Saatavilla: http://www.mmm.fi/attachments/ymparisto/suojaturvemaat/5wXEXk8I7/Suostrategia_nettiin.pdf (Katsottu 29.10.2013.)

- Otakantaa.fi 2013a. Miten Suomen suoluonto turvataan? [https://www.otakantaa.fi/fi-FI/Selaa_hankkeita/Soidensuojelun_taydennysohjelman_valmistelu/Miten_Suomen_suoluonto_turvataan\(26727\)](https://www.otakantaa.fi/fi-FI/Selaa_hankkeita/Soidensuojelun_taydennysohjelman_valmistelu/Miten_Suomen_suoluonto_turvataan(26727)) (Katsottu 24.3.2014.)
- Otakantaa.fi 2013b. Soidensuojelun täydennysohjelman valmistelu. https://www.otakantaa.fi/fi-FI/Selaa_hankkeita/Soidensuojelun_taydennysohjelman_valmistelu (Katsottu 24.3.2014.)
- Paloniemi, R. & Varho, V. 2009. Changing ecological and cultural states and preferences of nature conservation policy: The case of nature values trade in South-Western Finland. *Journal of Rural Studies*. 25(1): 87–97.
- Primmer, E., Paloniemi, R., Similä, J. & Barton, D. 2013. Evolution in Finland's forest biodiversity conservation payments and the institutional constraints on establishing new policy. *Society & Natural Resources* 26(10): 1137–1154.
- Ratamäki, O. 2013. Ekosysteemipalvelu – käsite paikallisessa kontekstissa – tapaustutkimus petoturismista Lieksassa. *Terra* 125(2): 57–70.
- Salomaa, A. 2013. Kytkeytyneisyyttä edistävät politiikkakeinot ja vihreä infrastruktuuri: Miten luonnon monimuotoisuus saadaan säilytettyä? Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Ympäristötieteiden laitos ja Jyväskylän yliopisto, Bio- ja ympäristötieteiden laitos. 116s.
- Salzman, J., Thompson, B.H. & Daily, G.C. 2001. Protecting Ecosystem Services: Science, Economics, and Law. *Stanford Environmental Law Journal* 20: 309–332.
- Schilstra A. J. 2001. How sustainable is the use of peat for commercial energy production? *Ecological Economics* 39(2): 285–293.
- Similä 2010. Ekosysteemipalvelut ja sääntely. Teoksessa: Hiedanpää, J., Suvantola L. & Naskali A. (toim.) 2010. Hyödyllinen luonto. s. 99–112. Vastapaino, Tampere.
- Suvantola, L. 2007. Luontovahinkojen korjausvas- tuun uudistus. *Ympäristöjuridiikka* 2: 13–41.
- The Economics of ecosystems and biodiversity: mainstreaming the economics of nature: a synthesis of the approach, conclusions and recommendations of TEEB 2010. TEEB, Bonn. 36s. Saatavilla: <http://www.teebweb.org/our-publications/teeb-study-reports/synthesis-report/> (Katsottu 14.3.2014.)
- Tuomi J. & Sarajärvi A. 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki. 159s.
- Valtioneuvosto 2008. Valtioneuvoston periaatepäätös Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden toimintaohjelmasta 2008–2016. 27.3.2008.
- Valtioneuvosto 2012a. Valtioneuvoston periaatepäätös soiden ja turvemaiden kestävästä ja vastuullisesta käytöstä ja suojelusta. 30.8.2012.
- Valtioneuvosto 2012b. Valtioneuvoston periaatepäätös Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävä käytön strategiasta vuosiksi 2012–2020, Luonnon puolesta -ihmisen hyväksi. 20.12.2012.
- Vasander, H., Tuittila, E.-S., Lode, E., Lundin, L., Ilomets, M., Sallantausta, T., Heikkilä, R., Pitkänen, M.-L. & Laine, J. 2003. Status and restoration of peatlands in northern Europe. *Wetlands Ecology and Management* 11: 51–63.
- Ympäristöministeriö 2013. Soidensuojelun täydennysohjelma parantaa soiden ja soidensuojelun tilaa. http://www.ymp.fi/fi-FI/Luonto/Luonnon_monimuotoisuus/Luonnonsuojeluohjelmat/Soidensuojelun_taydennysohjelma (Julkaistu 17.4.2013, päivitetty 20.5.2013)

Summary: Ecosystem services, voluntariness and mire conservation in Finland

Ecosystem services and voluntariness are topical issues in Finnish nature conservation. We studied how these concepts are used and combined in discussions on mire conservation. We performed a qualitative analysis of the Finnish Government Resolution on the Sustainable Use and Protection of Mires; an expert group discussion on mire conservation; and a public discussion via the otakantaa.fi web service during the preparatory stage of the new Supplementation Programme for Mire Conservation. The public discussion was more subjective and contradictory than the discussion of other source materials. Peat and timber were the most frequently discussed ecosystem services. In addition, personal services linked to recreation raised a great deal of discussion. Discussion of more abstract regulating and supporting services played a minor role. Although voluntariness was viewed as desirable, the effectiveness of voluntary conservation was called into question. Interestingly, ecosystem services were used as a basis for defending strict conservation rules against the introduction of voluntariness. The national discussion of the protection of mires has not reconciled ecosystem services with an element of voluntariness, despite the intention to combine these approaches.

Keywords: METSO-programme, nature conservation, peat, recreation, regulating services, supporting services

(Received 29.10.2013, Accepted 31.3.2014)

